

بررسی میزان و علل نابهنجاریهای اجتماعی در بین دانش آموزان پایه سوم راهنمایی استان خراسان

مجید حیدری چروده

چکیده

نتایج تحقیق حاضر نشان می دهد میزان کجروی درون مدرسه‌ای و برون مدرسه‌ای در بین دانش آموزان پایه سوم راهنمایی استان خراسان در حد زیادی شیوع دارد. مقایسه میزان رفتارهای کجروانه پسران و دختران نشان داد که دختران به طور قابل توجهی کمتر از پسران مرتکب رفتارهای کجروانه می شوند. بررسی عوامل موثر بر کجروی درون مدرسه‌ای نشان داد که تقلید دانش آموزان به عبادت، نگرش آنان نسبت به مدیر و معاون، خودپنداره و تصویر اجتماعی مثبت آنان از خودشان، تاثیر کاهنده بر کجروی درون مدرسه‌ای داشته و رفتارهای خشونت آمیز اولیای مدرسه با دانش آموزان، احساس وجود آنومی در جامعه و مدرسه، رفتارهای تبعیض آمیز اولیای مدرسه، عدم ارضای نیازهای اجتماعی در مدرسه، بالا بودن میزان اوقات فراغت دانش آموزان و وضعیت اقتصادی مناسب خانواده‌ها تاثیر فزاینده در بروز رفتارهای کجروانه درون مدرسه‌ای از سوی دانش آموزان دارد. بررسی عوامل موثر بر کجروی برون مدرسه‌ای نیز نشان داد تقلید دانش آموز به عبادت، تقلید پدر دانش آموز به عبادت، خودپنداره مثبت و عملکرد تحصیلی مثبت، تاثیر بازدارنده در ارتکاب کجروی داشته و در مقابل، وضعیت مساعد اقتصادی، مشکلات مربوط به ارضای نیازهای اجتماعی، رفتار تبعیض آمیز والدین، ناسازگاری بین والدین، رفتارهای خشونت آمیز در خانواده، تحصیلات والدین، اوقات فراغت بیشتر و احساس وجود آنومی در جامعه، تاثیر فزاینده در ارتکاب کجروی دارد.

کلید واژه ها: نابهنجاریهای اجتماعی، مدرسه، دانش آموزان پایه سوم راهنمایی، استان خراسان.

بیان مسأله نابهنجاری

ناهنجاریهای اجتماعی همواره یکی از نشانه‌های جدی اختلال، در روند اجتماعی شدن افراد است. هر چقدر کانونهای اجتماعی شدن و از جمله مدارس در امر اجتماعی کردن موفقیت آمیز عمل نمایند نیاز به کنترل اجتماعی رسمی کاهش می‌یابد و به تبع آن در هزینه های کنترل اجتماعی رسمی صرفه جویی قابل توجهی می‌شود. حال اگر در مدارس که خود محل تربیت و اجتماعی کردن افراد جامعه است با انحرافات اجتماعی مواجه شویم آن را باید به حساب اختلال در روند اجتماعی کردن بگذاریم و چنین وضعیتی دال بر وجود یک مسأله یا مشکل است. نابهنجاری اجتماعی در مدارس دارای ساختی تشدید شونده است؛ یعنی بروز نابهنجاری را در دوره‌های بعدی تشدید می‌کند و دانش‌آموزان را علیه اجتماع و انتظارات آن ترغیب می‌نماید. بنا بر این برای پیشگیری از عواقب نامطلوب و غیرقابل کنترل آن در آینده ضرورت دارد که با استمداد از تحقیقات علمی به کشف ماهیت، میزان و علل کج رویهای اجتماعی دانش‌آموزان و برنامه ریزی برای پیشگیری و اصلاح آن اقدام شود.

هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی انواع، میزان و علل نابهنجاریهای اجتماعی در بین دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی مناطق شهری (غیر از مشهد) استان خراسان است.

پیشینه تحقیق نابهنجاری

در حوزه نابهنجاریهای اجتماعی نوجوانان و جوانان تحقیقات متعددی صورت گرفته است که در این جا به ذکر برخی نمونه های آن می‌پردازیم. بررسی رابطه کز رفتارهای اخلاقی - اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر اصفهان یا عوامل آموزشی عنوان پژوهشی است که سیامک مهابادی در جامعه آماری دانش‌آموزان کج رفتار مراجعه کننده یا ارجاع شده به هسته‌های مشاوره و یا مشاوران داخل مدارس (در سال تحصیلی ۷۶-۷۷) انجام داده است. برخی از نتایج مهم این پژوهش که به شناخت مصادیق رفتارهای نابهنجار در محیطهای آموزشی کمک می‌کند عبارتند از:

وجه غالب کج روی در بین دانش‌آموزان مزبور رابطه نامشروع بوده است که شیوع آن در بین دختران ۸۰،۳ درصد و در بین پسران ۱۹،۷ درصد بوده است. در بین دختران بی احترامی به اولیا و در بین پسران توزیع و نگهداری عکس و فیلم مبتذل و درگیری با معلم، دومین نوع از کج رویهای غالب در بین دانش‌آموزان بوده

رسی عوامل موثر نشان داد که روش کلاس داری دبیران، طرز برخورد کارکنان مدرسه، فضای آموزشگاه، وضعیت تحصیلی دانش آموزان، وجود همکلاسان و همسالان کجرفتار با کجرفتاری زنان رابطه داشته است. ضمناً نوع و میزان کجروی در بین دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است. رکز اسناد و مدارک علمی ایران).

وهش دیگری با عنوان بررسی اثرات عوامل جامعه پذیری در رفتار بزهکارانه جوانان در شهر شیراز که توسط ی در نمونه ای با حجم ۴۴۱ نفر دختر و پسر دبیرستانی ۱۴ تا ۱۹ ساله انجام شده است، نتایج زیر به سه است: نتایج حاصله یک ارتباط نیرومندی را بین متغیر دلبستگیهای جوانان به ویژه پسران به دوستان خود و رفتار بزهکارانه جوانان (متغیر وابسته) نشان می دهد. همچنین این نتایج نشان می دهد که کت جوانان بویژه دخترانی که دلبستگیهای ضعیفی به قواعد حاکم بر خانواده و مدرسه داشته اند در بزهکارانه افزایش داشته است. غالباً دخترانی که موفقیت تحصیلی در مدرسه نداشته اند یا عضو از هم پاشیده (نابسامان) بوده اند، رفتارهای بزهکارانه آنها افزایش داشته است. با این حال، دو عامل فت تحصیلی و از هم پاشیدگی خانواده) رابطه معنی داری با رفتار بزهکارانه پسران مورد مطالعه از طرف دیگر مهاجرین بیشتر از غیر مهاجرین مرتکب فعالیتهای بزهکارانه شده اند. سرانجام نتایج که نظریه های فشار، خرده فرهنگی و کنترل اجتماعی در تبیین رفتار بزهکارانه جوانان مورد مطالعه، می باشند (سایت مرکز اسناد و مدارک علمی ایران).

قیقی که توسط کسل^۱ و همکاران در زمینه مقایسه پسران نوجوان بزهکار با دانش آموزان دبیرستانی مهارتهای اجتماعی لازم برای دستیابی به دموکراسی انجام شده نتایج جالب توجهی به دست در این تحقیق که بر روی یک نمونه ۵۷۷ نفری (۱۱۶ پسر نوجوان بزهکار و ۴۶۱ دانش آموز انجام شده دموکراسی برابر با همبستگی درونی افرادی که مستقل از یکدیگر زندگی می کنند در نظر بود و مهارتهای لازم برای دستیابی به آن در دو بعد رشد شخصیتی (که شامل مولفه های ی^۲، عزت نفس^۳، مهارتهای مقابله با مشکلات^۴ و خود اثربخشی^۵ بود) و انسجام اجتماعی (که شامل

1-Cassel
4-Coping skills
7-Sympathy

2-Decision making
5-Self efficacy
8-Caring

3- Self esteem
6- Conformity
9-Self assertiveness

مولفه‌های هم‌نوابی^۶، همدردی^۷، توجه^۸ و اثبات خود^۹ بود) سنجیده شده بود، پسران نوجوان بزهکار در تمامی مولفه‌ها در مقایسه با دانش‌آموزان دبیرستانی در سطح پایین‌تری قرار داشتند و این تفاوت از لحاظ آماری نیز معنادار بوده است.^۱

تی وان^۲ و دری بارگ^۳ در ارتباط با تئیهای جامعه‌شناختی بزهکاری از ۵۰ دانش‌آموز بزهکار خواستند تا به زبان خودشان علت رفتارهای بزهکارانه خود نظیر دعوا^۴، آسیب‌رسانی به اموال عمومی^۵، دزدیهای کوچک^۶ فرار از مدرسه^۷ و استفاده از مواد مخدر را توضیح دهند. نتایج حاصله نشان داد که پاسخهای آنان به طرز قابل توجهی با نظریه عمومی فشار^۸، همالان، کنترل اجتماعی، و فنون ختنی سازی^۹ و خود بازدارندگی^{۱۰} قابل تفسیر بودند، اما نظریه‌های برجسب^{۱۱} و تاثیر رسانه‌ها بر رفتارهای بزهکارانه آنان قابل تطبیق نبودند (تی وانگ و دری بارگ، ۲۰۰۰).

جنکینز^{۱۲} در تحقیقی که در زمینه رابطه بزهکاریهای دانش‌آموزان با تقیدات اجتماعی آنان به مدرسه^{۱۳} انجام داده است، تقید دانش‌آموزان به مدرسه را در قالب ۴ مولفه تعهد به مدرسه^{۱۴}، بستگی عاطفی به مدرسه^{۱۵}، التزام به مدرسه^{۱۶} و اعتقاد به مقررات مدرسه سنجیده و تاثیر آن را بر روی جرائم^{۱۷}، بداخلاقیها^{۱۸} و بی میلی^{۱۹} به مدرسه مورد بررسی قرار داد. حجم نمونه در تحقیق مزبور ۷۵۴ نفر از دانش‌آموزان ۱۱ تا ۱۵ ساله آمریکایی بود که به طور متناسب بین دوجنس، نژاد سیاه و سفید، رتبه محل سکونت و جنسیت معلم توزیع شده بود. نتایج حاصله نشان داد که تعهد به مدرسه در مقایسه با سایر متغیرهای مستقل نسبت زیاد و قابل توجهی از واریانس متغیرهای وابسته (جرائم، بداخلاقیها و بی میلی نسبت به مدرسه) را توضیح می‌دهد. تعهد به مدرسه و اعتقاد به مقررات مدرسه مهمترین پیش‌بینی‌کننده‌های جرائم درون مدرسه‌ای بودند و مهمترین پیش‌بینی‌کننده بداخلاق درون مدرسه‌ای، تعهد به مدرسه بود. تعهد به مدرسه و دلبستگی عاطفی به آن مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های بی میلی به مدرسه بودند. سایر نتایج تحقیق نشان داد که گروه‌بندی توانایی و استعداد^{۲۰} و تحصیلات

1-Callel, 2001

10-Deterrence

13-School social bound

16-School involvement

19-Nonattachment

2-Teevan

11-Lebelling

14-School commitment

17-Crime

20-Ability grouping

3-Drybarg

12-Jenkins

15-Attachment to school

18-Misconduct

بالای مادران بیشترین تأثیر را بر تعهد به مدرسه داشته و نژاد (سفیدپوست بودن) و ارتباط والدین با مدرسه تأثیر زیادی بر دلبستگی عاطفی به مدرسه و اعتقاد به مقررات مدرسه دارد (جنکینز، ۱۹۹۷).

در یک جمع بندی نهایی می توان ادعا نمود که وجه مشترک رفتارهای نابهنجارانه در پژوهشهای مورد اشاره، ضعف نظارت اجتماعی درونی و بیرونی (خواه رسمی، خواه غیر رسمی) می باشد.

چارچوب نظری نابهنجاری

در این بخش به دو سوال عمده پاسخ می دهیم: نخست این که نابهنجاری چیست؟ سپس به بررسی چرایی رفتار نابهنجار از دیدگاه تئوریک می پردازیم.

الف- نابهنجاری چیست؟ برای توصیف مفهوم نابهنجاری پرداختن به مفهوم هنجار از ضرورت زیادی برخوردار است. در هر فرهنگی انواع رفتارهایی را که شخص در موقعیتهای مختلف باید انجام دهد به او آموزش دهند و شکل هر رفتاری را معین می کنند؛ مثلاً در ارتباط با سلام کردن، فرهنگ جامعه ما به همه خاص یاد می دهد که در چه زمانی، در چه مکانهایی و به چه کسانی باید سلام کرد و شکل سلام کردن و نی سبب یافته آن را به همه یاد می دهد.

حال اگر به رفتارهای مردم توجه کنیم رفتارهای مشترک بین اکثریت و شکلهای تقریباً ثابت آن ناهنجاری می توانیم پیدا و نحوه و چگونگی آنها را مشخص کنیم. به چگونگی رفتار که به وسیله همه عاملین نمایی یا اکثریت آنها رعایت می گردد قاعده رفتاری می گوئیم. قاعده های رفتار از روان فردی مستقل بوده و م بر اجتماع افراد هستند، لذا پدیده اجتماعی اند. حال به این قاعده های رفتار که از طرف جامعه و فرهنگ آن همه افراد آموخته شده اند و توقع اجتماعی هم این است که همگان آن را رعایت کنند، در اصطلاح جامعه سی هنجار و یا الگوی عمل^۱ می گویند (صدیق اورعی، ۱۳۷۴: ۱۵۱۶)

هنجارها یا الگوهای عمل را از این حیث که چه کسی ضامن اجرای آنهاست می توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱- الگوهای عملی که به طور رسمی و مدون در جامعه وجود دارد و سازمانهای رسمی جامعه مراعات آن مین کرده اند که اصطلاحاً قانون نامیده می شوند.

۲- الگوهای عملی که به صورت احکام شرعی بیان شده و ضامن اجرای آنها خداوند متعال است. این دسته از الگوهای عمل، خود به چهار دسته کلی واجبات، محرمات، مستحبات و مکروهات تقسیم می‌شوند.

۳- الگوهای عملی که مردم یا آحاد یک جامعه ضامن اجرای آن هستند هنجار (به معنای خاص) نامیده می‌شود. این دسته الگوهای عمل از حیث شدت و ضعف کنترل اجتماعی به دو دسته آداب اجتماعی و عادات اجتماعی تقسیم می‌گردد. آداب اجتماعی به قاعده‌های رفتاری پذیرفته شده‌ای اطلاق می‌شود که جامعه زیر پا گذاشتن آنها را تحمل نمی‌کند. گراهام سامنر برای این دسته از الگوهای عمل از اصطلاح میثاق اجتماعی^۱ استفاده می‌کند. عادات اجتماعی به قاعده‌هایی رفتاری اطلاق می‌شود که توسط اکثریت افراد جامعه رعایت می‌شود، اما جامعه در قبال تخلف از آن بردباری نشان می‌دهد.

حال برحسب این که (هنجار) به کدامیک از تعاریفی که پیشتر از آن ارائه شد محدود شود نابهنجاری را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم نمود: ۱- معصیت ۲- جرم ۳- کجروی

معصیت: به اعمالی که برخلاف هنجارهای دینی (احکام شرعی) صورت گرفته باشد معصیت گفته می‌شود که خود بر دو قسم است:

۱- ترک واجبات: به اعمالی که برخلاف باید‌های دینی صورت گرفته است اطلاق می‌شود؛ مثل نخواندن نماز.

۲- ترک محرمات: به اعمالی که برخلاف نبایدهای دینی صورت گرفته است اطلاق می‌شود؛ مثل تهمت زدن.

در این دسته از ناهمناوی‌ها مجازات کننده اصلی خداست. گرچه ممکن است بواسطه تبدیل هنجارهای دینی به فرهنگ و قانون، مردم و نمایندگان حکومت نیز به اعمال مجازات متخلفین از هنجارهای دینی (معصیتکاران) پردازند.

جرم: جرم عبارت است از هر شیوه رفتاری که قانون را نقض کند... هر جا که قانون وجود دارد جرم نیز وجود دارد. قوانین هنجارهایی هستند که توسط حکومتها به عنوان اصولی که شهروندان باید از آنها پیروی کنند تعریف شده‌اند (گیدنز، ۱۳۷۳: ۱۳۳). اگرچه ممکن است معمولاً مجرمان را بخش مشخصی از

1-Convention
2-Crime

جامعه تصور کنیم اما افراد معدودی وجود دارند که در طول زندگی شان به گونه ای قانون را نقض نکرده باشند. (همان: ۷۷). به آن دسته از جرایم که توسط پسران دوازده تا بیست ساله انجام می شود بز هکاری^۱ گفته می شود (آبر کرامی، ۱۳۶۷: ۱۰۷).

کجروی^۲: کجروی رفتاری است مغایر با معیارهای پذیرفته یا انتظار اجتماعی گروه یا جامعه ای خاص (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۱۹۲) نیک گوهر کجروی را فرآیندی می داند که طی آن افراد از مدار مراقبت اجتماعی و الگوهای بهنجار خارج می شوند. اشخاصی که مطابق الگوهای رفتاری معمول، متداول و بهنجار عمل نمی کنند بهنجار یا کجرو^۳ نامیده می شوند (نیک گهر، ۱۳۶۹: ۳۴۹). آبر کرامی نیز در تعریفی مشابه رفتار کجروانه^۴ را ر گونه عدول از حالت معمول که اجتماع مورد نهی باشد تعریف می کند. (آبر کرامی، ۱۳۶۷: ۱۱۶).

کوئن نیز معتقد است هر گونه رفتاری که با چشمداشت های جامعه یا گروه معینی در داخل جامعه تطبیق نداشته شد انحراف (کجروی) نامیده می شود. انحراف (کجروی) به دوری جستن از هنجار اطلاق می شود و زمانی رخ می دهد که یک فرد یا یک گروه معیارهای جامعه را رعایت نکنند (کوئن، ۱۳۷۲: ۱۶۰).

یکی از نشانه های بارز کجروی برنی آوردن انتظارات متعارف نقشهایی است که شخص متصدی و ناگرا آنهاست. از یک نقش اجتماعی انتظار می رود نیاز خاصی را تامین نماید و در راستای هدف شناخته شده ای عمل کند و همین برآوردن یا برنی آوردن انتظارات متعارف عمل کردن یا نکردن در راستای هدف ساخته شده شاخصی است برای تشخیص معنای فرهنگی هموایی و کجروی (نیک گهر، ۱۳۶۹: ۳۵۱). بنابراین نار کجروانه هم شامل رفتارهای مغایر با هنجارهای عام است و هم شامل رفتارهای مغایر با هنجارهای ص (مولفه های نقش). با این حال در فرآیند جامعه پذیری، فرد تنها یک نقش عمومی و کلی را یاد نمی گیرد، نه نقشهای اجتماعی خاص و جزئی متناظر با گروه های عمده اجتماعی را که در آنها مشارکت دارد آموزد. بنابراین بهنجار بودن رفتار در ارتباط با کار کردها و هدفهای هر گروه سنجیده می شود. یک فرد معین کن است شوهر یا پدري بهنجار باشد، ولی در ایفای نقشهای اقتصادی یا سیاسی مشخصی نابهنجار باشد

3-Delinquency

2 Deviance

3 Deviant

4 Deviant Behaviour

(نیک گهر، ۱۳۶۹: ۳۵۴) از این رو یک دانش آموز ممکن است در ایفای نقش دانش آموزی نابهنجار اما در همان حال فرزندی بهنجار باشد. اطلاق اصطلاح کجرو به یک فرد به معنای کجرو بودن او در تمام زمینه‌ها نیست.

ب- چرا عده ای مرتکب رفتار کجروانه می شوند؟ در پاسخ به این سؤال صاحب نظران به تناسب تخصص خود آرا و نظریات مختلفی ارائه کرده‌اند که در این جا به آرای جامعه شناسان درباره کجروی می پردازیم:

دیدگاه ناسامانی اجتماعی: این نظریه انحراف را نتیجه نارساییهای موجود در یک فرهنگ و ساختار اجتماعی یک جامعه می داند. به زعم مرتون (نماینده اصلی این نظریه) مسأله اساسی مخصوصا در جوامع دارای تحرک اجتماعی شدید این است که جامعه اهدافی را در راه فرد قرار می دهد، حرکت در راه آنان را مشروع می شناسد، معیارهایی جهت تعیین میزان پیشرفت تعیین می کند و بر اساس هر یک پادشاهی تفویض می دارد و ابزار و وسایلی را نیز در دستیابی به این اهداف تعیین می کند. آنگاه فشار جامعه بر فرد جهت دستیابی به اهداف و در نتیجه گرفتن پاداش فزونی می یابد. در مقابل وسایل مشروع وصول به هدف در دسترس نیست. فرد به ناچار راههایی غیر مشروع می یابد و کجروی آغاز می شود از این رو می توان رفتار کجرو را نشانی از فاصله بین تمنایاتی که از نظر فرهنگی تجویز شده و راههای تعیین شده از جانب جامعه جهت تحقق این تمنایات می داند (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۱۹۳).

رفع پور در تفسیر نظر مرتون می نویسد: اگر در یک جامعه، بین اهداف و ارزشهای فرهنگی از یکسو و امکانات اجتماعی برای دستیابی به این اهداف و ارزشها از طرف دیگر فاصله زیاد بیفتد آن عده از اعضای جامعه که دچار این شرایط شوند از هنجارها پیروی نخواهند کرد، زیرا این قواعد در واقع مانند یک بند به پای آنها مانع دستیابی به این اهداف می شوند (رفع پور، ۱۳۷۸: ۲۳۹). به لحاظ تاکیدي که در این نظریه بر تناسب بین وسایل و اهداف می شود می توان چنین نتیجه گرفت:

- هر چقدر وضعیت اقتصادی عینی (جلوه عینی دسترسی به امکانات) خانواده دانش آموز پایین تر باشد میزان کجروی دانش آموز بیشتر می شود؛
- هر چقدر دانش آموز وضعیت اقتصادی خانواده را منفی تر ارزیابی کند (جلوه ذهنی دسترسی به امکانات) میزان کجروی او بیشتر می شود؛

- هر چقدر دانش آموز در ارضای عاطفی خود با مشکلات بیشتری مواجه باشد (یا امکانات کمتری داشته باشد) میزان کجروی او بیشتر می شود؛
- هر چقدر رابطه والدین و نیز اولیای مدرسه با دانش آموز تبعیض آمیزتر (تبعیض منفی) باشد میزان کجروی او بیشتر می شود؛
- هر چقدر ناسازگاری بین والدین بیشتر باشد میزان کجروی دانش آموز بیشتر می شود؛
- هر چقدر تراکم جمعیت در خانواده بیشتر باشد (از آن حیث که نسبت بر خور داری هر فرد را از امکانات کاهش می دهد)، میزان کجروی دانش آموز بیشتر می شود؛
- هر چقدر دانش آموز امیدواری کمتری به حل مشکلات خود داشته باشد میزان کجروی او بیشتر می شود.

دیدگاه کنترل اجتماعی: کنترل اجتماعی ادامه فرآیند جامعه پذیری است. جامعه پذیری خواه برای نودک نوزاد در جامعه اش خواه برای شخص مهاجر در جامعه میزبان، معنایش سازگار و همنا شدن با گوهای رفتاری تصویب شده جامعه است. کنترل اجتماعی مکانیسمی است که این سازگاری و همناپی را سر می کند. جامعه طی این فرآیند با اعمال فشار افراد و گروه ها را و می دارد تا خود را با الگوهای رفتاری سوب و با ارزشهای معتبر در فرهنگ جامعه سازگار کند. جامعه شناسان اتفاق نظر دارند که گروه های چک نخستین، کنترلی شدیدتر و مستقیم تر بر رفتار فردی اعمال می کنند تا گروه های بزرگ دومین (نیک ر، ۱۳۶۹: ۳۲۹-۳۳۰).

کنترل اجتماعی در گروه های نخستین غیر رسمی است و در گروه های دومین رسمی. گروه های وادگی و آموزشی فشرده ترین کنترل را بر اعضایشان اعمال می کنند: در این گروه ها جامعه پذیری اشخاص ر مهم است. روابط اجتماعی بسیار نزدیک، صمیمانه و به اصطلاح چهره به چهره است. در این گروه ها تنوع زادی انتخاب نسبتاً محدود است. صاحبان اقتدار را در این گروه ها به آسانی می توان تشخیص داد و اعضای همی دانند که مراعات هنجارها تنها برای حفظ انسجام گروه بلکه برای تأمین خیر خودشان نیز ضروری است. (همان: ۳۲۶).

بنابراین هر چقدر میزان کنترل اجتماعی در یک گروه کمتر باشد میزان کجروی در آن گروه بیشتر خواهد به عبارتی دیگر اگر افراد احساس کنند تخلف از هنجارها مجازاتی در پی ندارد واهمه ای از تخلف

هنجارها نخواهند داشت. اما بدیهی است که فقدان کنترل اجتماعی برای بروز کجروی کافی نیست. شرایط دیگری نیز در همین راستا باید وجود داشته باشد تا احتمال وقوع کجروی افزایش یابد که ذیلاً به آنها اشاره می‌شود:

- اگر هنجارها به گونه‌ای باشند که پیروی از آنها خارج از توان روحی و جسمی افراد گروه باشد احتمال تخلف از آنها افزایش خواهد یافت؛
- اگر هنجارها فاقد شفافیت لازم بوده و برای افراد قابل درک نباشند احتمال تخلف از آنها افزایش خواهد یافت؛
- اگر هنجارها در تعارض با یکدیگر بوده و پیروی از یکی مستلزم نقض دیگری باشد طبیعتاً میزان کجروی در گروه افزایش خواهد یافت؛
- اگر ضمانت اجرا (کیفر و پاداش) متناسب با سازمان اجتماعی نباشد، داور (کنترلگر) اگر خیلی بی‌گذشت یا خیلی اهل مدارا باشد و قدرت اجرایی اگر خیلی خشن یا خیلی ملایم باشد، کجروی شانس زیادی برای بروز خواهد داشت (نیک گهر، ۱۳۶۹: ۳۵۵)؛
- اگر کنترل کنندگان با کوچکترین بهانه، به بزرگ‌ترین وسیله برای برقراری نظم یعنی به استفاده از قوه قهریه متوسل شوند مشروعیت خود را از دست خواهند داد و این وضعیت میزان کجرویهای اجتماعی را تشدید می‌نماید.

رفیع پور در آناتومی جامعه می‌نویسد: اولین و مهم‌ترین عامل مؤثر در پیروی از هنجار (در صورت متقاعد نبودن و با عدم آگاهی از کارکرد) ترس و نگرانی از مجازاتهای بالاختصاص غیر رسمی است. پوزخند، نیش زدن و متلک گفتن اطرافیان و ترس از آن و ترس از انگشت نماشدن که به صورت احساس خجالت یا صور دیگر تاثیر می‌گذارد عامل اصلی فشار است که خود مبتنی بر نیاز به احترام و حفظ ابرو می‌باشد. یعنی وقتی یک انسان در حضور جمع از جانب اکثریت افراد مورد توبیخ قرار گیرد، آبرو و احترامش را از دست می‌دهد و این هزینه بسیار گزافی است برای یک فرد (رفیع پور، ۱۳۷۸: ۲۳۳).

عامل مهم دیگر که بیشتر در جهت تولید میل درونی به پیروی هنجار تاثیر می گذارد، احساس بی عدالتی نسبی یا محرومیت نسبی^۱ عقب نماندن از دیگران (چشم و هم چشمی) است، وقتی یک پدیده ای در یک گروه یا جامعه تبدیل به هنجار شد و یا مردم احساس کردند که به زودی هنجار خواهد شد، عده زیادی می خواهند از آن محروم نباشند. به طوری که ملاحظه می شود در هر دو مورد بالا: ترس از مجازات و پوزخند در صورت عدم پیروی از هنجار و احساس محرومیت نسبی عامل رعایت اصلی، نیاز به احترام است. تا آنجا که به مجازات مربوط می شود، انسان کوشش به حفظ آبرو و احترام خود دارد تا آن را از دست ندهد و در مورد دوم (یعنی احساس محرومیت)، انسان مایل به کسب احترام است (همان: ۲۳۴-۲۳۵).

وی در جای دیگری می نویسد: یکی از دلایل عمده عدم پیروی از هنجارها بیرونی بودن و تحمیل آنها بر مردم است... مادام که اعضای تصمیم گیرنده یک جامعه کوشش نمی کنند تا هنجارها را برای مردم درونی کنند برای متقاعد ساختن مردم به منظور پیروی از هنجارها به زور متوسل می شوند... در چنین مواقعی افراد تا وقتی از دستورات پیروی می کنند که کنترل شدید وجود داشته باشد اما به محض این که کنترل و شخص مستبد وجود نداشته باشد کارها را رها می کنند و بدین ترتیب با عدم پیروی از هنجارها یک نوع احساس زردنگی با کسب ارزش رابه نمایش می گذارند (همان: ۲۴۲-۲۴۳).

اما نکته مهم دیگر این که اگر سیستم کنترل کننده، خود نیز قواعد را رعایت نکند و از موقعیت خود سوء استفاده کند در آن صورت از مشروعیت هنجارها و در نتیجه التزام جامعه به رعایت آنها کاسته خواهد شد (همان: ۲۴۸).

نظریه نوین کنترل چنین بیان می کند: کسانی که با اجتماع خود همبستگی دارند تمایل به تبعیت از مقررات ندارند در حالی که کسانی که از اجتماع خود بریده اند ممکن است تمایل به نقض آن مقررات داشته باشند. اویس هیرسچی^۲ (۱۹۶۹) می گوید بستگی قوی به جامعه، دارای چهار عنصر اصلی است: عنصر اول، علاقه^۳ یا ارتباط مهم با اشخاص معین دیگر است. کسانی که به دیگران علاقه و توجه دارند، اه و احساسات این گونه مردمان را در نظر می گیرند، لذا مایلند با مسؤولیت عمل کنند. برعکس، کسانی که

^۱ Relative Deprivation

1-Travis Hirschi

2-Attachment

چنین علاقه ای ندارند، گران این نیستند که روابط اجتماعی خود را به خطر اندازند، لذا احتمال بیشتری دارد که دزدی کنند و یا مواد مخدر استعمال نمایند.

عنصر دوم تعهد^۱ است یا دینی که مردم نسبت به جامعه دارند. هر چقدر سرمایه گذاری مردم در تحصیلات خود، سوابق شغلی، خانه و محایل داراییهایشان بیشتر باشد دلیل بیشتری دارند که بمنوا باشند تا که بتوانند از دستاوردهایشان حفاظت نمایند. برعکس، کسانی که سرمایه گذاری کمتری در جامعه کرده باشند خطر کمتری را در ارتکاب انحراف می بینند و شاید فرصتی هم برای سود بردن از آن به دست آورند.

عنصر سوم در پیوند با جامعه مشغولیت و گرفتاری^۲ یا مشارکت مداوم در فعالیتهای غیر انحرافی است. وقت و انرژی محدود است، لذا شخصی که عموماً مشغول است - مثلاً به کار، سرگرمی یا زندگی خانوادگی - فرصت کمی دارد که در اعمال انحرافی مشارکت جوید؛ به عکس کسانی که بیکارند یا در فعالیتهای مرسوم دیگر مشغول و سرگرم نیستند فرصت بیشتری برای جرم و انحراف دارند.

عنصر چهارم ایمان^۳ یعنی وفاداری فرد به ارزشها و اصول اخلاقی یک گروه است. اگر مردم قویاً باور داشته باشند که برخی اعمال انحرافی غلط است، مشارکت جستن در آنها برایشان دور از تصور است؛ برعکس کسانی که وفاداری ضعیفی به اعتقادات اجتماعی دارند ممکن است تمایل بیشتری به نادیده گرفتن ارزشها و انحراف از هنجارها داشته باشند. هیرسچی چنین نتیجه گیری می کند: گروهی که اعضایش بستگیهای متقابل قوی داشته باشند بهتر قادر به اعمال کنترل اجتماعی روی اعضایش خواهد بود تا گروهی که اعضایش بستگی محکمی باهم نداشته باشند (رابرتسون، ۱۳۷۴: ۱۷۵-۱۷۶).

از دیدگاه کنترل می توان فرضیات زیر را استنتاج نمود:

- هر چقدر اوقات فراغت دانش آموز بیشتر باشد (از آن حیث که او را در فضایی رها شده قرار می دهد) میزان کجروی او بیشتر می شود؛
- هر چقدر سرمایه اجتماعی دانش آموز (عملکرد تحصیلی و موفقیت های علمی، ادبی، هنری و...) کمتر باشد میزان کجروی او بیشتر می شود؛

- هر چقدر پابندی دانش آموز به عبادات (کنترل درونی) کمتر باشد میزان کجروی او بیشتر می شود؛
- هر چقدر میزان توسل به خشونت در خانواده و مدرسه بیشتر باشد میزان کجروی دانش آموز بیشتر می شود؛
- هر چقدر مشروعیت والدین و نیز اولیای مدرسه (کنترل کنندگان) کمتر باشد میزان کجروی دانش آموز بیشتر می شود؛
- هر چقدر دانش آموز احساس کند فضای پیرامونی او در محیط خانواده و مدرسه دچار هرج و مرج بیشتری است (احساس آنومی) میزان کجروی او بیشتر می شود؛
- هر چقدر دانش آموز دلبستگی کمتری به مدرسه و خانواده (و به تبع آن به قواعد حاکم بر آنها) داشته باشد میزان کجروی او بیشتر می شود.

نظریه پرچسب: در این چشم انداز عنصر منحرف عبارت است از محصول فراگردهای اجتماعی مشخصی افراد را از نقشها و گروههای بهنجار می رانند و آنها را به اخذ تصورات منحرفی درباره خودشان مجبور سازند و امکان دسترسی به نقشها و فعالیتهای متعارف را برایشان محدود می گردانند. (آبر کرامبی، ۱۳۶۷، ص ۱)

در این نظریه اعتقاد بر این است که انحراف به صورت ذاتی در نفس عمل قرار ندارد، بلکه در پاسخی دارد که دیگران به آن عمل می دهند. پاسخ فردی که مرتکب انحراف شده در برابر واکنش مرسوم جامعه، حراف دومی منجر می شود که فرد مفروض بر اثر آن نهایتاً خود را به عنوان منحرف تصویر یا تعریف کند. این نظریه انحراف را محصول تهمتها، بازخواستهای اجتماعی و اعمال کنترل اجتماعی می داند (همان: ۲).

دو فرضیه اصلی از این دیدگاه می توان استنتاج نمود:

- هر چقدر دانش آموز تصویر منفی تری از خودش داشته باشد میزان کجروی او بیشتر می شود؛
- هر چقدر دانش آموز تصویر اجتماعی منفی تری از خود داشته باشد میزان کجروی او بیشتر می شود.

جمع بندی

مطابق ادله مطرح شده از سوی صاحب‌نظران، دیدگاه نابسانانی دسترسی به امکانات ارضای نیازهای مادی و معنوی احتمال بروز رفتار کجروانه را کاهش می‌دهد و برعکس، ناسازگاری والدین و تراکم جمعیت خانوار موجب افزایش ارتکاب رفتار کجروانه می‌شود.

طبق دیدگاه کنترل سرمایه اجتماعی، پابندی به عبادات، مشروعیت اولیای خانه و مدرسه، دلبستگی به خانه و مدرسه تاثیر کاهنده بر کجروی داشته و در مقابل اوقات فراغت، توسل به خشونت و احساس انومی تاثیر فزاینده بر ارتکاب رفتار کجروانه دارند.

در نهایت خودپنداره و تصویر اجتماعی از خود در صورت منفی بودن از عواملی محسوب می‌شوند که بر طبق نظریه برجسب احتمال بروز کجروی را افزایش می‌دهند.

روش انجام تحقیق ناپهنجاری

پژوهش حاضر یک تحقیق پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق حاضر، کلیه دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهرهای بیرجند، تایباد، کاشمر، نیشابور و قوچان در سال تحصیلی ۷۹-۸۰ و حجم نمونه ۶۰۰ نفر بود که به صورت متناسب با شهرتای یاد شده در سلیقات دختر و پسر تقسیم یافت. برای انتخاب اعضا از شیوه خوشه‌ای دو مرحله‌ای استفاده شد. بدین نحو که ابتدا تعدادی از مدارس (۴۰ مدرسه) و سپس از هر مدرسه یک کلاس به صورت تصادفی انتخاب شد و سرانجام در هر کلاس منتخب ۱۵ نفر اول دفتر نمره که به صورت الفبایی مرتب شده بود انتخاب شدند. بررسی برخی ویژگیهای جمعیت شناختی پاسخگویان حاکی از این است که ۵۴ درصد آنان را دختران و ۴۶ درصد را پسران تشکیل می‌دادند. بررسی محل سکونت گویای این واقعیت است که ۲۵ درصد نمونه ساکن شهر قوچان، ۲۱٫۵ درصد بیرجند، ۲۱ درصد کاشمر، ۲۰ درصد نیشابور و ۱۲٫۵ درصد نیز در شهر تایباد سکونت داشته‌اند.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر پرسشنامه بوده است. برای تأمین روایی محتوایی^۱ مفهوم کجروی از شیوه توافق داوران و برای سنجش اعتبار^۲ طیف خودپنداره و تصویر اجتماعی از خود از آلفای

^۱ Content Validity

^۲ Reliability

کرانباخ استفاده شد. در مورد اخیر ضریب اعتبار به ترتیب ۰/۶۵ و ۰/۵۹ بوده است که در حد قابل قبولی تلقی می شود.

یافته‌ها

در این قسمت یافته‌های مربوط به کجروی درون مدرسه‌ای و برون مدرسه‌ای به تفکیک آورده می شود:

کجروی درون مدرسه‌ای: بر حسب نتایج حاصله، کمترین میزان شیوع کجروی درون مدرسه‌ای مربوط به بردن بعضی وسایل ورزشی مدرسه به خانه (۴ درصد دانش آموزان) و بیشترین میزان مربوط به عدم آمادگی برای پاسخگویی به پرسشهای کلاسی (۶۷ درصد دانش آموزان) بوده است.

جدول زیر نتایج مربوط به درصد رفتارهای کجروانه (۷ مورد کمترین شیوع و ۷ مورد بیشترین شیوع) را به تفکیک جنسیت و وضعیت اقتصادی (چارک بالا و چارک پایین) نشان می دهد:

جدول فراوانی درصدی برخی رفتارهای کجروانه درون مدرسه‌ای در بین دانش آموزان

نوع کجروی	جنسیت		وضعیت اقتصادی		کل
	پسران	دختران	پایین	بالا	
بردن بعضی وسایل ورزشی به منزل	۶	۲	۶	۴	۴
رد و بدل کردن فیلمهای ویدیویی در مدرسه	۷	۳	۶	۷	۴
آوردن واکسن (ضبط کوچک) به مدرسه	۸	۳	۴	۷	۵
آسیب رساندن به وسایل نقلیه معلمان یا مدیر و معاون	۱۰	۵	۸	۱۰	۸
شکستن یا آسیب رساندن به در و پنجره، لامپ و ...	۱۲	۵	۹	۱۰	۹
آسیب رساندن به وسایل ورزشی مدرسه	۱۳	۶	۳	۱۱	۱۰
رد و بدل کردن نوارهای موسیقی در مدرسه	۱۵	۷	۱۲	۱۱	۱۱
نوشتن یا حکاکی کردن روی میز و نیمکت	۴۷	۴۲	۳۵	۴۹	۴۵
تعریف جوک یا لطیفه جنسی	۴۹	۴۳	۴۳	۵۰	۴۶
بازی با گچ و تخته پاک کن در کلاس	۵۲	۴۳	۴۶	۵۰	۴۸
دعوا (زد و خورد) با همکلاسیها یا هم مدرسه‌ایها	۶۱	۳۶	۴۴	۴۸	۵۰
قلب کردن یا تقلب رساندن	۵۶	۴۲	۴۰	۶۰	۵۰
آماده نکردن تکالیف یا تمرینات کلاسی	۶۷	۵۶	۵۹	۶۲	۶۲
آماده نبودن برای پرسشهای کلاسی	۷۰	۶۳	۶۳	۶۶	۶۷

در جدول بالا کجرویهای درون سازمانی بر حسب شدت شیوع (از کم به زیاد) در بین کل دانش آموزان مرتب شده است. همان طور که ملاحظه می شود در اکثر موارد نسبت پسران کجرو بیش از دختران است. مقایسه میزان و ماهیت کجروی به تفکیک وضعیت اقتصادی نشان داد که در اکثر موارد نسبت کجروان در بین دانش آموزان طبقات مرفه (چارک بالا) بیشتر از دانش آموزانی است که وضعیت اقتصادی نامناسب (چارک پایین) دارند.

نتایج آزمون یو مان ویتی نشان داد که دختران به طور قابل توجهی کمتر از پسران مرتکب رفتارهای کجروانه می شوند ($Z = -4/709$ ، ۲-tailed $p = 0/000$)

نتایج آزمون رگرسیون به روش پسرورنده نشان داد که از مجموع ۲۲ متغیر مستقل وارده شده در معادله یازده متغیر مستقل در معادله رگرسیون باقی ماندند. بررسی تغییرات ضریب همبستگی چند گانه و مجذور آن نشان داد که مقدار R^2 پس از یازده گام و حذف متغیرهای مستقل نامربوط تنها در حد یک صدم کاهش داشته که معنادار نبوده است. متغیرهای مستقل پژوهش حاضر به مقدار $0/621$ با متغیر وابسته تاثیر داشته و به عبارتی دیگر، بواسطه اندک درصد از تغییرات کجروی درون مدرسه ای را توضیح دهند.

نتایج آزمون رگرسیون به روش پسرورنده در زمینه کجروی درون مدرسه ای

ضریب همبستگی چند گانه	مجدور ضریب همبستگی چند گانه	اشتباه استاندارد	مقدار F	سطح معناداری
۰/۶۲۱	۰/۳۸۵	۰/۳۷۰۱	۳۳/۰۹۷	۰/۰۰۰

همان طور که در جدول بعد ملاحظه می شود تقید دانش آموز به عبادت، نگرش نسبت به مدیر و معاون، تصویر خود، تصویر اجتماعی از خود، عملکرد تحصیلی، تأثیر بازدارنده در ارتکاب کجروی داشته و در مقابل وضعیت مساعد اقتصادی، مشکلات مربوط به ارضای نیازهای اجتماعی، رفتار تبعیض آمیز اولیای مدرسه، اعمال خشونت در مدرسه، احساس وجود آنومی در مدرسه و جامعه تأثیر فزاینده در ارتکاب کجروی دارند. بیان مکانیسم علی تاثیر متغیرهای مستقل بالا را بر کجروی در قسمت بحث و تحلیل پی خواهیم گرفت.

ضرایب تاثیر متغیرهای مستقل موثر بر کجرویهای درون مدرسه ای

متغیرهای مستقل	b ^۲	Beta ^۱	t	Sig
مقدار ثابت	۲/۲۸۴	-	۹/۸۶۸	۰/۰۰۰
وضعیت اقتصادی عینی	۰/۰۱	۰/۰۷۵	۲/۱۷۸	۰/۰۳
مشکلات مربوط به عدم ارضای نیازهای اجتماعی	۰/۰۷	۰/۰۹۶	۲/۶۳۷	۰/۰۰۹
رفتار تبعیض آمیز اولیای مدرسه	۰/۰۹	۰/۱۰۱	۲/۵۰۷	۰/۰۱۲
اعمال خشونت در مدرسه	۰/۱۶۱	۰/۲۲۵	۶/۱۵	۰/۰۰۰
تقید دانش آموز به عبادت	-۰/۰۴	-۰/۰۸	-۲/۳۱۰	۰/۰۲۱
نگرش نسبت به مدیر و معاون	-۰/۰۸	-۰/۱۷۹	-۴/۱۸۷	۰/۰۰۰
تصور خود	-۰/۰۸	-۰/۱۷۹	-۴/۱۸۷	۰/۰۰۰
تصور اجتماعی از خود	-۰/۱۶۷	-۰/۱۰۳	-۲/۴۰۹	۰/۰۱۶
میزان اوقات فراغت	۰/۰۳	۰/۰۷۷	۲/۲۸۴	۰/۰۲۳
عملکرد تحصیلی	-۰/۰۲	-۰/۰۴۶	-۱/۳۳۹	۰/۱۸۹
احساس وجود آنومی در مدرسه	۰/۰۴	۰/۰۹۵	۲/۲۳۹	۰/۰۲۶
احساس وجود آنومی در جامعه	۰/۰۴	۱/۳۰	۳/۰۷۵	۰/۰۰۲

کجروی برون مدرسه ای: بررسی شیوع رفتارهای کجروانه برون مدرسه ای نشان داد که ترک منزل به حالت قهر به مدت بیش از یک روز کمترین شیوع (۷ درصد دانش آموزان) و دعوای لفظی (بگومگو) با خواهر و برادر دارای بیشترین شیوع (۸۵ درصد دانش آموزان) بوده است. جدول زیر نتایج مربوط به درصد

۱ و ۲- تفاوت ضرایب b و B در این است که b بر عکس B استاندارد نشده و از واحد اندازه گیری متغیرها تاثیر می پذیرد، لذا ضریب تاثیر B امکان مقایسه شدت تاثیر متغیرهای مستقل وارد شده در معادله در اختیار می گذارد.

رفتارهای کجروانه برون مدرسه ای (۴ مورد کمترین شیوع و ۴ مورد بیشترین شیوع) را به تفکیک جنسیت و وضعیت اقتصادی (چارک بالا و چارک پایین) نشان می دهد.

جدول فراوانی درصدی برخی رفتارهای کجروانه درون مدرسه ای در بین دانش آموزان

کل	وضعیت اقتصادی		جنسیت		نوع کجروی
	بالا	پایین	دختران	پسران	
۷	۶	۹	۲	۱۱	ترک منزل به حالت قهر به مدت بیش از یک روز
۸	۸	۹	۲	۱۴	سیگار کشیدن
۱۲	۱۰	۱۴	۳	۲۰	ترک منزل به حالت قهر به مدت کمتر از یک روز
۱۸	۱۶	۱۷	۱۶	۲۰	برداشتن پول از جیب پدر و مادر بدون اجازه آنان
۶۰	۵۸	۶۱	۵۱	۶۷	دروغ گفتن به پدر و مادر
۶۱	۶۳	۵۸	۶۴	۵۷	درگیری (زد و خورد) با خواهر یا برادر
۷۲	۷۶	۶۶	۶۶	۷۲	پنهان کردن نمرات درسی از پدر یا مادر
۸۵	۸۵	۸۶	۸۹	۸۲	دعوی لفظی (بگومگو) با خواهر یا برادر

همان طور که ملاحظه می شود در زمینه کجروی درون مدرسه ای نیز دختران به طور قابل توجهی کمتر از

پسران مرتکب رفتارهای کجروانه می شوند. ($Z = -2.84$ ، $p = 0.005$ ، ۲-tailed)

نتایج آزمون رگرسیون به روش پسونده در این زمینه بیانگر این واقعیت است که از مجموع ۲۲ متغیر مستقل وارد شده در معادله، دوازده متغیر مستقل باقی ماندند. بررسی تغییرات ضریب همبستگی چندگانه و مجذور آن نشان داد که مقدار R^2 پس از ۱۱ گام و حذف ۱۰ متغیر مستقل تنها شش هزارم کاهش یافته است. متغیرهای مستقل مؤثر بر کجروی برون مدرسه ای به مقدار ۶۵۶٪ بر این متغیر تاثیر داشته و ۴۳ درصد از تغییرات آن را توضیح داده اند.

نتایج آزمون رگرسیون به روش پسونده در زمینه کجروای برون مدرسه ای

ضریب همبستگی چندگانه	مجذور ضریب همبستگی چندگانه	اشتباه استاندارد	مقدار F	سطح معناداری
۰/۶۵۶	۰/۴۳۰	۰/۴۱۰۵	۳۷۵	۰/۰۰۰

نتایج مندرج در جدول بعد نشان می دهد:

تقید دانش آموز به عبادت، تقید پدر دانش آموز به عبادت، خودپنداره مثبت و عملکرد تحصیلی مثبت تأثیر بازدارنده در ارتکاب کجروی داشته و در مقابل وضعیت مساعد اقتصادی، مشکلات مربوط به ارضای نیازهای اجتماعی، رفتار تبعیض آمیز والدین، ناسازگاری بین والدین، رفتارهای خشونت آمیز در خانواده، تحصیلات والدین، اوقات فراغت بیشتر و احساس وجود آنومی در جامعه تأثیر فزاینده در ارتکاب کجروی دارند.

ضرایب تأثیر متغیرهای مستقل موثر بر کجرویهای درون مدرسه ای

متغیرهای مستقل	b	Beta	t	Sig
مقدار ثابت	۲/۵۴۴	-	۸/۱۹۲	۰/۰۰۰
وضعیت اقتصادی عینی	۰/۰۳	۰/۱۸۶	۵/۱۸۳	۰/۰۰۰
مشکلات مربوط به عدم ارضای نیازهای اجتماعی	-۰/۰۹	-۰/۱۳	-۳/۳۱۹	۰/۰۰۱
رفتار تبعیض آمیز والدین	-۰/۱۰۷	-۰/۰۸۵	-۲/۱۵۸	۰/۰۳۱
ناسازگاری بین والدین	۰/۱۲	۰/۰۸۲	۲/۳۳۵	۰/۰۲
تقید پدر به عبادت	-۰/۰۳	-۰/۰۵	-۱/۳۷۹	۰/۱۶۸
تقید مادر به عبادت	-۰/۰۳	-۰/۴۱	-۱/۱۶۳	۰/۲۴۵
اعمال خشونت در خانواده	۰/۲۸۵	۰/۲۶۷	۷/۱۲۵	۰/۰۰۰
تقید دانش آموز به عبادت	-۰/۰۸	-۰/۳۳	-۳/۸۶۶	۰/۰۰۰
سطح تحصیلات خانواده	۰/۰۳	۰/۰۶۸	۱/۹۷	۰/۰۴۹
تصور خود	-۰/۴۱۶	-۰/۱۹۲	-۵/۷۹۸	۰/۰۰۰
بعد خانوار	-۰/۰۰۳	-۰/۰۴۶	-۱/۴۱۲	۰/۱۵۹
میزان اوقات فراغت	۰/۰۳	۰/۰۶۸	۲/۰۹۷	۰/۰۳۶
عملکرد تحصیلی	-۰/۰۷	-۰/۰۸	-۲/۵۲۲	۰/۰۱۲
احساس وجود آنومی در جامعه	۰/۰۸	۰/۱۶۱	۵/۰۴۸	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه گیری

در این قسمت به بیان نحوه تاثیر متغیرهای مستقل وارد شده در معادله رگرسیون بر کجرویهای دانش آموزان می پردازیم:

- همان طور که ملاحظه شد هر چقدر تقید دانش آموزان به عبادت بیشتر باشد کجروی درون مدرسه ای در آنان کاهش می یابد، زیرا از طریق عبادت مکانیسمهای کنترل و نظارت درونی در بین دانش آموزان تقویت شده و آنها از ارتکاب رفتار کجروانه پرهیز می کنند؛ چون ارتکاب چنین رفتارهایی در این گونه دانش آموزان احساس گناه و به تبع آن ناراحتی ایجاد می کند و این احساس می تواند به عنوان بازدارنده عمل کند و میزان کجرویهای درون مدرسه ای را کاهش دهد.
- نگرش مثبت دانش آموزان نسبت به مدیر و معاون نیز تاثیر کاهنده در کجرویهای درون مدرسه ای دارد؛ زیرا آنها به منزله ناظرین و کنترل کنندگان مدرسه هستند و نگرش منفی نسبت به آنان، در رفتارهای کجروانه دانش آموزان منعکس می شود. در چنین وضعیتی رفتار کجروانه به مثابه واکنش جبرانی است و موجب تخلیه عقده های حقارت دانش آموزان می شود.
- خودپنداره یا تصویری که دانش آموزان از خودشان دارند در پژوهش حاضر به عنوان بازدارنده بر کجروی درون مدرسه ای تاثیر داشته است؛ زیرا دانش آموزان همانند اکثریت افراد جامعه در اغلب موارد متناسب با تصویری که از خود دارند رفتار می نمایند. به عبارتی دیگر، ذهنیت آنان در مورد خودشان بر رفتارهای آنان تاثیر می گذارد. بدین ترتیب دانش آموزانی که تصویر مثبت تری از خود داشتند و خود را باهوش، زرنگ، زیبا، فعال و... می دانستند رفتار کجروانه در محیط مدرسه مرتکب می شدند.
- تصویر اجتماعی دانش آموزان از خود نیز به عنوان یک بازدارنده عمل می نماید. بدین معنا که هر چقدر دانش آموزان تصور کنند که از سوی دیگران صفات مثبتی به آنان نسبت داده می شود رفتار کجروانه کمتری مرتکب می شوند. این امر نشان می دهد که دانش آموزان مطابق بر چسبهای اجتماعی خود عمل می کنند. هر چقدر بر چسبهای اجتماعی مثبت تر باشد ارزش آنها بیشتر می شود و طبیعی است ارتکاب رفتار کجروانه از سوی این دسته از دانش آموزان منجر به از دست دادن امتیازات مزبور

می‌شود؛ لذا تصویر اجتماعی مثبت از خود به منزله سرمایه اجتماعی است که مانع بروز رفتار کجروانه از سوی دانش‌آموزان می‌شود.

- از سوی دیگر، رفتارهای خشونت‌آمیز اولیای مدرسه با دانش‌آموزان، احساس وجود آنومی در جامعه و مدرسه، رفتارهای تبعیض‌آمیز اولیای مدرسه، عدم ارضای نیازهای اجتماعی در مدرسه، بالا بودن میزان اوقات فراغت دانش‌آموزان و وضعیت اقتصادی مناسب خانواده‌ها تأثیر فزاینده در بروز رفتارهای کجروانه از سوی دانش‌آموزان دارد. به عبارتی دیگر هر چقدر مجازاتهای بدنی و برخورد های توهین‌آمیز از سوی اولیای مدرسه بیشتر شود دانش‌آموزان رفتارهای کجروانه بیشتری مرتکب می‌شوند. اگر چه این دو متغیر می‌تواند تأثیر متقابل داشته باشد، ولی در هر صورت رفتار خشونت‌آمیز دانش‌آموزان را به واکنشهای جبرانی وادار می‌سازد که در تخلف از هنجارهای اجتماعی در محیط مدرسه جلوه‌گر می‌شود.
- احساس وجود آنومی در جامعه و مدرسه نیز از عواملی بود که تأثیر فزاینده در میزان کجروی دانش‌آموزان داشت. به عبارت دیگر، دانش‌آموزانی که احساس می‌کردند جرائمی نظیر سرقت، اعتیاد، فساد و... در سطح شهر محل سکونت‌شان شیوع پیدا کرده رفتارهای کجروانه بیشتری از خود بروز می‌دادند. زیرا تصور شیوع نابسامانی و کجروی در سطح شهر قبح و در نتیجه هزینه‌های اجتماعی رفتارهای کجروانه را در نزد دانش‌آموزان کاهش می‌دهد و آن‌ها را به ارتکاب چنین رفتارهایی ترغیب می‌نماید. همین امر در مورد احساس وجود آنومی در مدرسه نیز صادق است. به عبارتی دقیق‌تر دانش‌آموزانی که احساس می‌کردند محیط مدرسه سرشار از بی‌نظمی و بی‌قانونی است و اولیای مدرسه به مقررات پایبند نیستند رفتارهای کجروانه بیشتری از خود بروز می‌دادند.
- از سوی دیگر، دانش‌آموزانی که احساس می‌کردند رفتار اولیای مدرسه عادلانه نیست و توأم با تبعیض است رفتارهای کجروانه بیشتری از خود نشان می‌دادند، زیرا برخوردهای مزبور در دانش‌آموزان ایجاد ناکامی می‌کند و آن‌ها را وادار به واکنش جبرانی می‌نماید که خود را در قالب رفتارهای کجروانه نشان می‌دهد.
- عدم ارضای نیاز به احترام تعلق و دوست داشته شدن نیز از عواملی است که موجب ناکامی دانش‌آموزان می‌شود و رفتارهای کجروانه را در میان آنان افزایش می‌دهد.

- بالا بودن میزان اوقات فراغت دانش آموزان از آن حیث که امکان نظارت اجتماعی سازمان یافته بر آنان را کاهش می دهد زمینه مساعدی را برای بروز رفتارهای کجروانه در بین آنان فراهم می نماید.
- از طرف دیگر، تقید بیشتر پدران به عبادت از آن حیث که موجب انتقال ارزشهای دینی به دانش آموز و تقویت وجدان جمعی او می گردد از بروز رفتارهای کجروانه در فرزندان می کاهد و از سوی دیگر تقید بیشتر پدران به عبادت موجب افزایش نظارت اجتماعی آنان بر فرزندان می گردد، لذا کاهش رفتارهای کجروانه در فرزندان را در پی خواهد داشت.
- از سوی دیگر، سطح تحصیلات خانواده نیز چنین رابطه ای را با کجروی برون مدرسه ای نشان می دهد. به عبارتی دیگر در خانواده هایی که سطح تحصیلات بالا بود دانش آموزان احساس محرومیت نسبی بیشتری می نمودند و بدین ترتیب میزان بروز کجروی در بین آنان زیاد بود.
- رفتار تبعیض آمیز والدین نیز از عواملی است که موجب افزایش ارتکاب رفتارهای کجروانه از سوی فرزندان می شود، زیرا احساس تبعیض موجب ایجاد فاصله اجتماعی و روانی والدین و فرزندان می شود و آنها بتدریج به سمت رفتارهای کجروانه سوق داده می شوند. برخورد خشونت آمیز والدین با فرزندان نظیر تنبیه بدنی، فحش و یا بد و بیراه گفتن و اخراج از منزل از مهمترین عوامل مؤثر بر افزایش کجروی برون مدرسه ای است، زیرا برخوردهای مزبور موجب تحقیر و ناکامی فرزندان و قدرتمند شدن عقده حقارت می شود و آنها را به سمت واکنشهای جبرانی سوق می دهد.
- ناسازگاری بین والدین نیز از عواملی است که موجب ایجاد جو روانی نامطلوب در خانواده می شود و از این طریق کارآیی خانواده را که باید کانون آرامش و ارضای نیازهای اصلی فرزندان باشد تضعیف می کند و بروز رفتارهای کجروانه را در فرزندان افزایش می دهد.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- آبر کرامی، نیکلاس، استفن هیل، برایان. اس. ترنر، ۱۳۶۷: فرهنگ جامعه‌شناسی، ترجمه حسن پویان، تهران، انتشارات چاپخش
- ۲- اورنسون، الیوت، ۱۳۷۳: روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه حسین شکر کن، تهران، انتشارات رشد.
- ۳- بیرو، آلن، ۱۳۶۶: فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، انتشارات کیهان.
- ۴- دواس، دی‌ای، ۱۳۷۶: پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران، نشر نی
- ۵- درایتسون، یان، ۱۳۷۴: درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۶- رفیع‌پور، فرامرز، ۱۳۷۸: آفاتومی جامعه، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- ۷- ساروخانی، باقر، ۱۳۷۰: دائرة المعارف علوم اجتماعی، تهران، موسسه کیهان.
- ۸- شیرین، احمد علی، ۱۳۷۷: بررسی اثرات عوامل جامعه‌پذیری در رفتار یزدهکارانه جوانان در شهر شیراز، اداره کل آموزش و پرورش استان فارس
- ۹- صدیق‌اورعی، غلامرضا، ۱۳۷۴: جامعه‌شناسی مسایل اجتماعی جوانان، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۱۰- قرائی مقدم، امان‌الله، ۱۳۷۴: مبانی جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات ابجد.
- ۱۱- کوئن، بروس، ۱۳۷۲: درآمدی به جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر.
- ۱۲- کیوی، ریمون. کامپنهور، لوک‌وان. ۱۳۷۰: روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر.
- ۱۳- گیدنز، آنتونی، ۱۳۷۳: جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
- ۱۴- ملوین، ال، دفلور و سایرین، ۱۳۷۰: مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه حمید خضر نجات، شیراز، انتشارات دانشگاه شیراز.
- ۱۵- نیک‌گهر، عبدالحسین، ۱۳۶۹: مبانی جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات رایزن.
- 16-Cassel,m.Crow,P.Demoulin,D.Reiger.R, 2001,Comparing the 'hall-marks forsuccess a Democracy ' of 116 juvenile delinquent boys with that of 461 typicalhigh scool students. *Education*, vol 121,issue 3 , p 436.
- 17-Cassel,m.Crow,P.Demoulin, D.Reiger. R, 2001,Comparing the 'hall-marks forsuccess a Democracy ' of 57 juvenile delinquent girls with that of 461 typicalhigh scool students. *Education*, vol 121,issue 3 , p 113.
- 18-Tobin ,T.Sprauge ,J. 2000, Alternative Education strategies: Reducing Violence in School and Community. *Journal of Emotional Disorders* , vol. 8. Issue 3.

19-Teevan, J.Dryburgh , H. 2000. First person Accounts and Sociological Explanations of Delinquency ; Canadian Review of Sociology & Anthropology ,Feb, Vol .37. Issue 1.

20-Jenkins ,Patricia ,h. 1997, School delinquency and School social bond , Journal of Research in Crime & Delinquency, Aug , Vol 34 , Issue 3. P334.

مشخصات مؤلف

مجید حیدری چروده کارشناس ارشد پژوهش اجتماعی و پژوهشگر جهاد دانشگاهی مشهد است.

علاقه پژوهشی او در زمینه مسائل اجتماعی است.

آدرس: پژوهشکده اقبال، جهاد دانشگاهی مشهد، پردیس دانشگاه

Email: charvadeh@yahoo.com